

ÖSTERHEDS KAPELL

Antikvarisk medverkan vid ombyggnad av dörrar

Österheds kapell
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2022–2023

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 433-7779-2021
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Gästrikkekustens pastorat

Österheds kapell

Antikvarisk medverkan vid ombyggnad av dörrar

Österheds kapell
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2022–2023

Rapport 2023:09
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: Tillbyggnaden vid Österheds kapell sedd från nordväst,
2023-01-31

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktreat

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Kort historik.....	6
Orsaker till åtgärd.....	7
Utförda åtgärder	8
Avvikelser från beslut	12
Övriga antikvariska iakttagelser och kvarstående arbeten.....	12
Källor.....	13

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	433-7779-2021
Länsstyrelsens beslutdatum:	2022-06-23
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2023-41/312
Projektid:	aug 2022 – jan 2023
Uppstart:	2022-08-19
Slutbesiktning:	2023-01-31
Uppföljning:	2023-02-16
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie
Beställare:	Gästriked kustens pastorat
Entreprenör:	MP-Bygg & Fastigheter
Smide:	Sundbergs Smide, Gävle

Sammanfattning

Under hösten 2022 har arbeten med dörrar skett på Österheds kapells lägre del, uppförd 1958. En ny RWC (förkortning för rullstolsWC) har byggts i längans norra del och till detta utrymme har en dörröppning tagits upp i ett nytt läge på den västra långsidan. I anslutning till dörren har en gjuten ramp med ett svart smidesräcke tillkommit. I den norra delen av längan har också renovering av ett förrådsutrymme skett. Inför arbetena revs två tidigare små toalettutrymmen belägna i den norra delen. Öppningarna in till de utrymmena har därefter murats igen. På den västra långsidan har två befintliga entréer försetts med nya dörrar.

Uppstartsmötet ägde rum 2022-08-19 och slutbesiktningen skedde 2023-01-31. Ytterligare ett uppföljningsmöte skedde 2023-02-16. Beställare är Gästriked kustens pastorat. Arbetena är utförda av MP-Bygg, Gävle. Nya ledstänger är tillverkade av Sundbergs Smide, Gävle. Beslutet från Länsstyrelsen Gävleborg, daterat 2022-06-23 är fattat utifrån Kulturmiljölagens 4:e kapitel. Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie på Läns museet Gävleborg har haft uppdraget som antikvarisk medverkande.

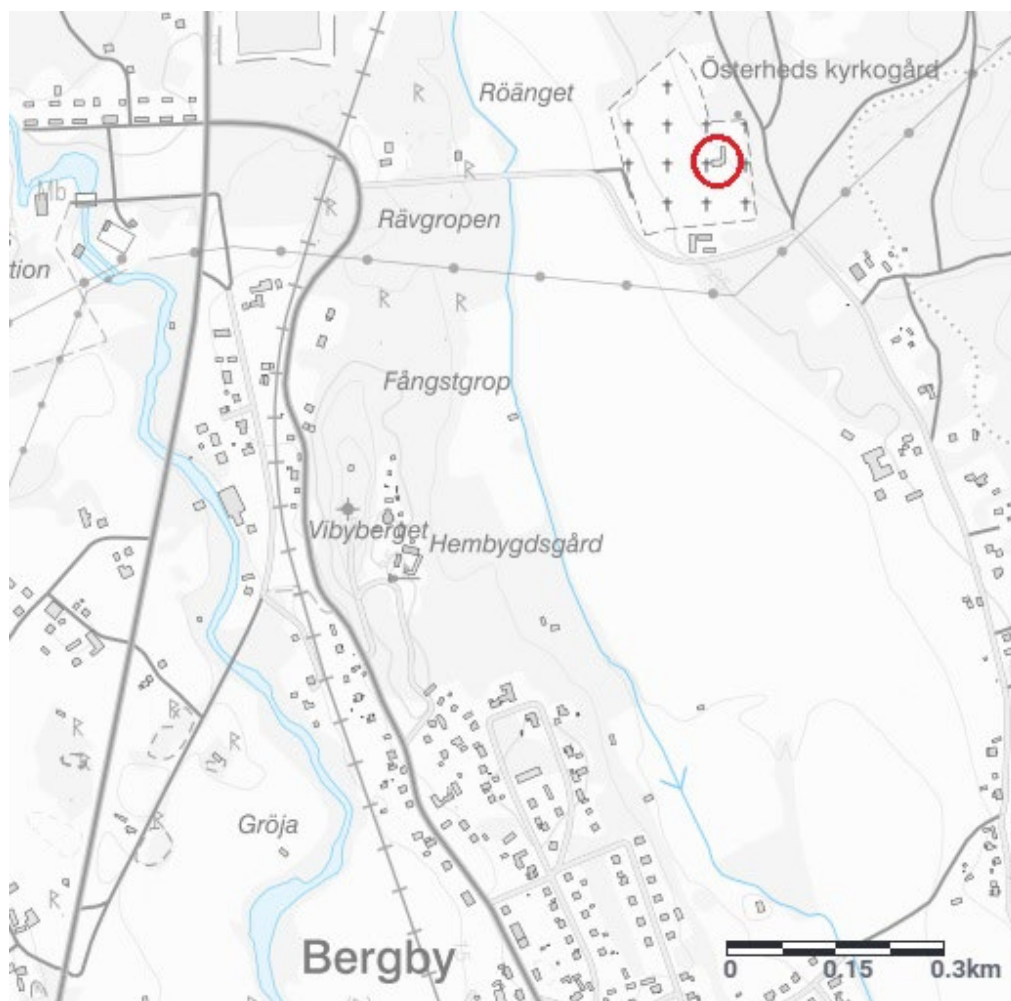
Figur 1. Den låga längan uppfördes 1958 och är hopbyggd med Österheds kapell, uppfört 1925. Den röda pilen markerar dörren in till den nya RWC'n. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Antikvarisk slutbedömning

Dörren in till den nya RWC'n samt bytet av två befintliga dörrar på den västra långsidan, är utfört i enlighet med handlingarna på vilka Länsstyrelsen Gävleborg lämnat tillstånd. Tillståndet omfattar även igensättning av två tidigare öppningar, en på gaveln och en på den östra sidan.

Antikvarisk medverkande godkänner arbetena ur kulturhistorisk synvinkel.

Karta

Figur 2. Karta över Bergby med Österheds kapell inringat i rött. Karta ur Digitala Planarkivet.

Lagskydd

Hofors kyrkogård omfattas av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Kort historik

Vid kyrkostämman den 5 maj 1822 meddelades församlingen, att brukspatron Johan Fredrik von Schinkel vid Wifors bruk gett löfte om påskyndande av en ny och större begravningsplats. Han ville själv bekosta järnstaketet kring platsen. Wifors bruksägare upplät mark till den nya begravningsplatsen, som invigdes 1831. Till en början användes den till kolerakyrkogård under koleraepidemin år 1834.

Österheds gravkapell stod färdigt 1925. Det uppfördes i en sparsmakad stil med putsade fasader, få fönster och ett brant skifferklätt sadeltak. Gavelspetsarna pryds av svarvade träspiror. Entrépartiet är beläget på den

västra gaveln. Den kopparklädda porten är indragen i en nisch, markerad med en slät list. Ett runt fönster pryder gaveln ovanför porten.

Den låga tillbyggnaden uppfördes 1958, enligt muntlig uppgift från Gästrikekustens pastorat. Längan är dockad mot kapellets östra gavel och sträcker sig mot norr. Tillbyggnaden är uppförd i vitslammat tegel och det flacka pulpettaket är plåtklätt. På den östra långsidan finns ett smalt fönsterband bestående av låga, vita träbågar. På den västra sidan fanns, innan de nu utförda arbetena, två dörrar; en brunmålad dubbeldörr in till ett förråd och en brunmålad enkeldörr in till ett litet toalettutrymme. På den norra gaveln finns tre låga träfönster av samma typ som fönstren mot öster. Här fanns innan de nu utförda arbetena också en brunmålad trädörr in till ett litet toalettutrymme. På den västra långsidan finns två ingångar, en via en brunmålad dubbeldörr och en via en brunmålad enkeldörr. Båda dessa entréer har låga gjutna ramper, den ena med en svart ledstång i smide. På den västra långsidan finns två brunmålade fönsterenheter i trä med spröjsindelning. På den västra fasaden sitter en marschallhållare i kopparplåt. Tillbyggnadens takfot, samt avtäckningar kring fönster och ingångar, är utförda i kopparplåt.

Numer används gravkapellets entré mot väster relativt sällan, då sällskap vid förrättningar oftast samlas i tillbyggnaden och går in till kapellet via den invändiga förbindelsen.

Orsaker till åtgärd

Österheds kyrkogård saknade RWC. De två befintliga toalettutrymmena var i uttjänt skick och dessutom inte tillgängliga för alla.

Figur 3. Den låga tillbyggnaden sedd från nordväst precis i uppstart av arbetena. Den öppna dörren på gaveln leder in till ett litet toalettutrymme. Foto: Ulrika Olsson, 2022-08-19.

Figur 4. Tillbyggnaden sedd från nordöst, precis i uppstart av arbetena. Pilarna markerar de båda små toalettutrymmena. Vid detta besök hade rivning påbörjats kring de låga gavelfönstren. Foto: Ulrika Olsson, 2022-09-19.

Figur 5. Tillbyggnaden fotad vid ett tidigare rådgivningsbesök, 2018-05-03. Foto: Ulrika Olsson.

Utförda åtgärder

De två tidigare utrymmena för toaletter har rivits inom projektet. Dessa utrymmen nåddes via dörr på västra sidan och via dörr på den norra gaveln. Dörrarna in till utrymmena har tagits bort och öppningarna har murats igen med lercablock. Slutfinish av de igenmurade öppningarna har inte utförts, då fasaderna i övrigt är i stort behov av åtgärder. I läget för dörren på den norra gaveln, har ett lågt fönster kompletterats till raden av tre tidigare fönster på gaveln.

En ny RWC har byggts i tillbyggnadens norra del, nära gaveln. Utrymmet nås via en nyupptagen dörröppning på den västra sidan. En flack ramp med vilplan är gjuten utanför dörren. Rampens båda sidor är försedda med

svartmålade ledstänger i smide med 4 cm höga avåkningskydd. På den högra ledstängsen, liksom inne i den nya RWC'n är automatisk dörröppnare monterad. Ovanför dörren sitter en sensor som känner av om någon står utanför dörren. Det innebär att när en person som befinner sig inne i RWC'n önskar öppna dörren med den automatiska dörröppnaren, så är det inte möjligt om en annan person står precis utanför den utåtgående dörren. Den brunmålade dörren till RWC'n är skivklädd och har en utformning för att efterlikna en panelklädd dörr. Till höger om dörren har en vägghängd armatur monterats. Denna har samma utformning som de övriga tre armaturerna som sitter på samma fasad.

De två andra entréerna på den västra långsidan har också försetts med nya dörrar. Båda dessa dörrar är utformade på samma vis som dörren till RWC'n. Dock öppnas dessa dörrar manuellt genom traditionella dörrtrycken.

Figur 6. Efter avslutade arbeten. Foto från nordöst. De två dörröppningarna som tidigare ledde in till de två små toalettutrymmena, har satts igen. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Figur 7. De två högra dörrarna på den västra fasaden är bytta. Den vänstra dörren vid gaveln är nyupptagen och leder in till ett ny RWC. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Figur 8. Den nya RWC'n nås via en gjuten ramp. Ledstänger med avåkningskydd har monterats på båda sidor av rampen. Snett till höger ovanför dörren sitter en sensor. Den vägghängda armaturen är nytillkommen. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Figur 9. Ny RWC. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Figur 10. Två befintliga entréer på den västra fasaden har försetts med nya dörrar. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

Avvikelser från beslut

Vid slutbesiktningen 2023-01-31 framkom att de två brunmålade träfönstren mot väster hade bytts ut till aluminiumklädda enheter med avvikande dimensioner. På den norra gaveln har tre vitmålade låga träfönster bytts ut till aluminiumklädda enheter. I läget för den tidigare dörren på norra gaveln har det monterats ett likadant brunt lågt aluminiumfönster. Ett fönster i det läget är i enlighet med beslutet, dock skulle det anpassas till de tidigare vita träfönstren. Det saknas tillstånd från länsstyrelsen för byte av befintliga fönster mot väster och norr.

Uppföljningsbesök i ärendet skedde 2023-02-06. Vid besöket närvarade Gästrikedustens pastorat, MP Bygg & Fastigheter AB, Länsstyrelsen Gävleborg och antikvarisk medverkan. Avstegen ska rättas. Inga arbeten får påbörjas innan Länsstyrelsen Gävleborg lämnat tillstånd till dem. Dessa arbeten kommer att följas i ett nytt ärende.

Övriga antikvariska iakttagelser och kvarstående arbeten

Den nytillkomna vägghända armaturen vid dörren till RWC'n har monterats för tätt på den vägghängda hållaren för marschaller. Hållaren är i kopparplåt och närmast att betrakta som en utsmyckning. Det beslutades att armaturen ska flyttas närmare dörren. Den nya placeringen ska följa linjen för ledstången.

Figur 11. Den vägghängda armaturen ska flyttas närmare dörren och sättas på samma linje som räcket. Foto: Ulrika Olsson, 2023-01-31.

De två andra entréerna på västra sidan saknar dörrstopp. En kupa på en av armaturerna har tidigare gått sönder på grund av att ett av dörrbladen hastigt blåste upp på den. Det är positivt om det går att hitta en lösning på dörrstopp.

Putslagningar har inte utförts kring de nya dörrarna. Det krävs en helhetssyn innan åtgärd, då det finns en hel del brister i bland annat hängrännor och stuprör samt felaktig marklutning kring byggnaden, framför allt på den östra och norra sidan. Fasadens puts- och färgtyp behöver utredas. Vid uppföljningsbesöket 2023-02-16 diskuterades problemen. Gästrikkekustens pastorat behöver ta fram handlingar för dessa åtgärder. Tillstånd från Länsstyrelsen Gävleborg krävs.

Länsmuseet Gävleborg besökte Österheds kapell 2018-05-03 för rådgivning just kring putsskador, biologisk påväxt, avrinning och snörasskydd. Detta besök finns sammanfattat i protokoll dnr nr: 635/312.

Källor

Ärendearkivet, Länsmuseet Gävleborg

Hedblom, Erik, Hofors kyrka, del i serien Gästriklands kyrkor, 1985

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

